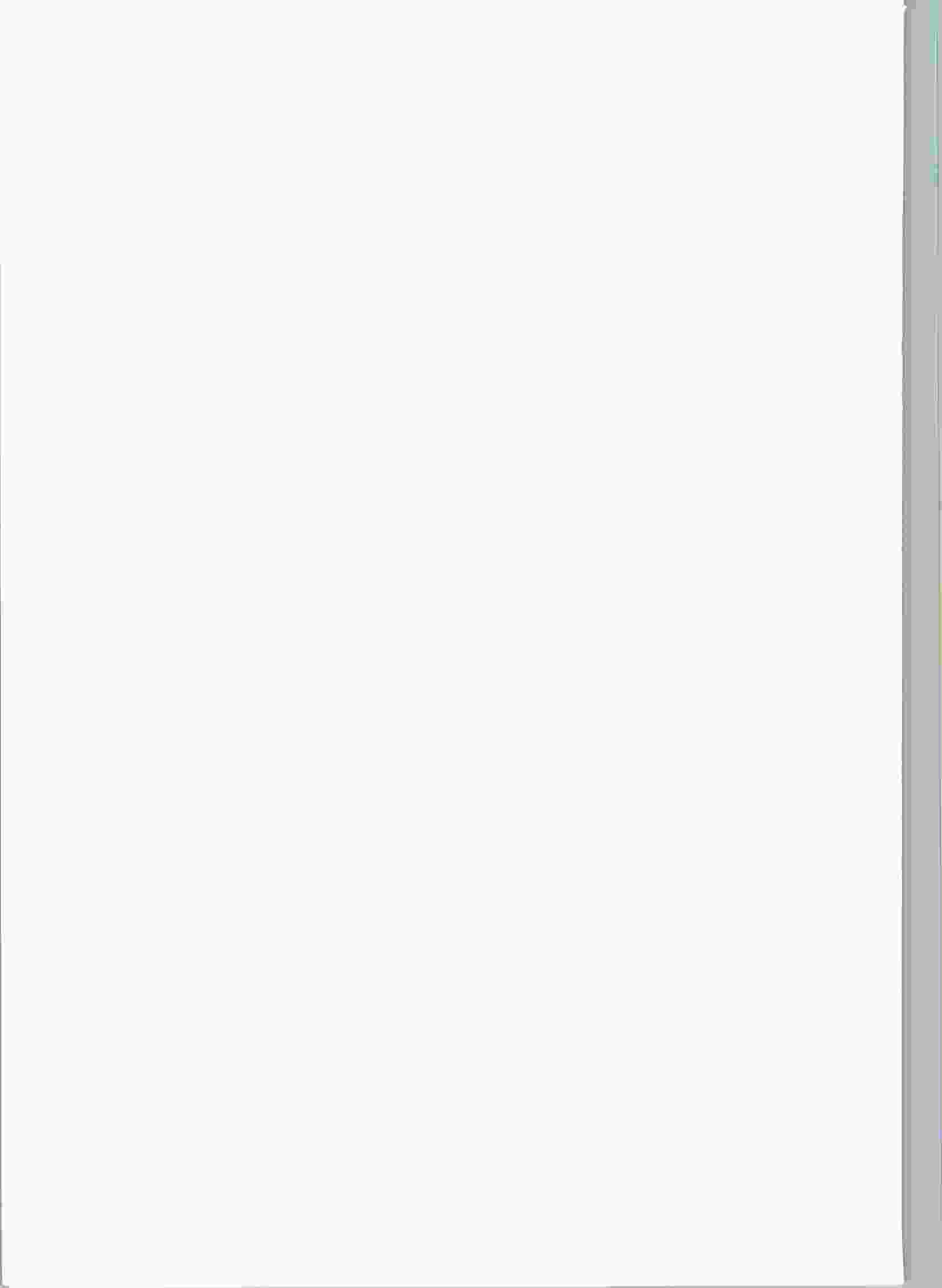

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 11-12 / 1994.-1995.
ZAGREB, 1997

Prilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu 11-12/1994.-1995.
Str./Pages 1-200, Zagreb, 1997.

Časopis koji je prethodio

Prilozi 1. 1983 Prilozi 2. 1985 3 - 4. 1986-1987 5 - 6. 1988-1989 7. 1990 8.
1991. Pril. Inst. arheol. Zagrebu 9. 1992 10. 1993.

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU/
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Address of the editor's office

Institut za arheologiju/Institute of archaeology
HR - 10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68
Telefon/phone/fax ++385/01/611 98 84
01/53 76 69

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Željko TOMIČIĆ (Zagreb)

Redakcijski odbor/Editorial committee

Marija BUZOV (Zagreb), Dunja GLOGOVIĆ (Zagreb), Timotej KNIFIC
(Ljubljana, SLO), Remza KOŠČEVIĆ (Zagreb), Laszlo KÓVACS (Budapest,
HUN), Kornelija Minichreiter (Zagreb), Mladen RADIĆ (Osijek), Aleksandar
RUTTKAY (Nitra, SK), Ivánčica SCHRUNK (Minneapolis, USA), Željko
TOMIČIĆ (Zagreb).

Prijevod na engleski/English translation

Jadranka BOLJUNČIĆ

Prijevod na njemački/German translation

Branka OHNJEK, Nina MATETIĆ

Lektura/Language editor

Nives OPAČIĆ

Dizajn/Design

Roko BOLANČA

Korektura/Proofreaders

Kornelija MINICHREITER, Zagreb
Željko TOMIČIĆ, Zagreb

Grafička priprema/DTP

Studio "U", Zagreb

Računalni slog/Layout

Ranko PERŠIĆ, Zagreb

Tisak/Printed by

Tiskara "STUBA", Zagreb, Boškovićeve 18

Naklada/Circulation

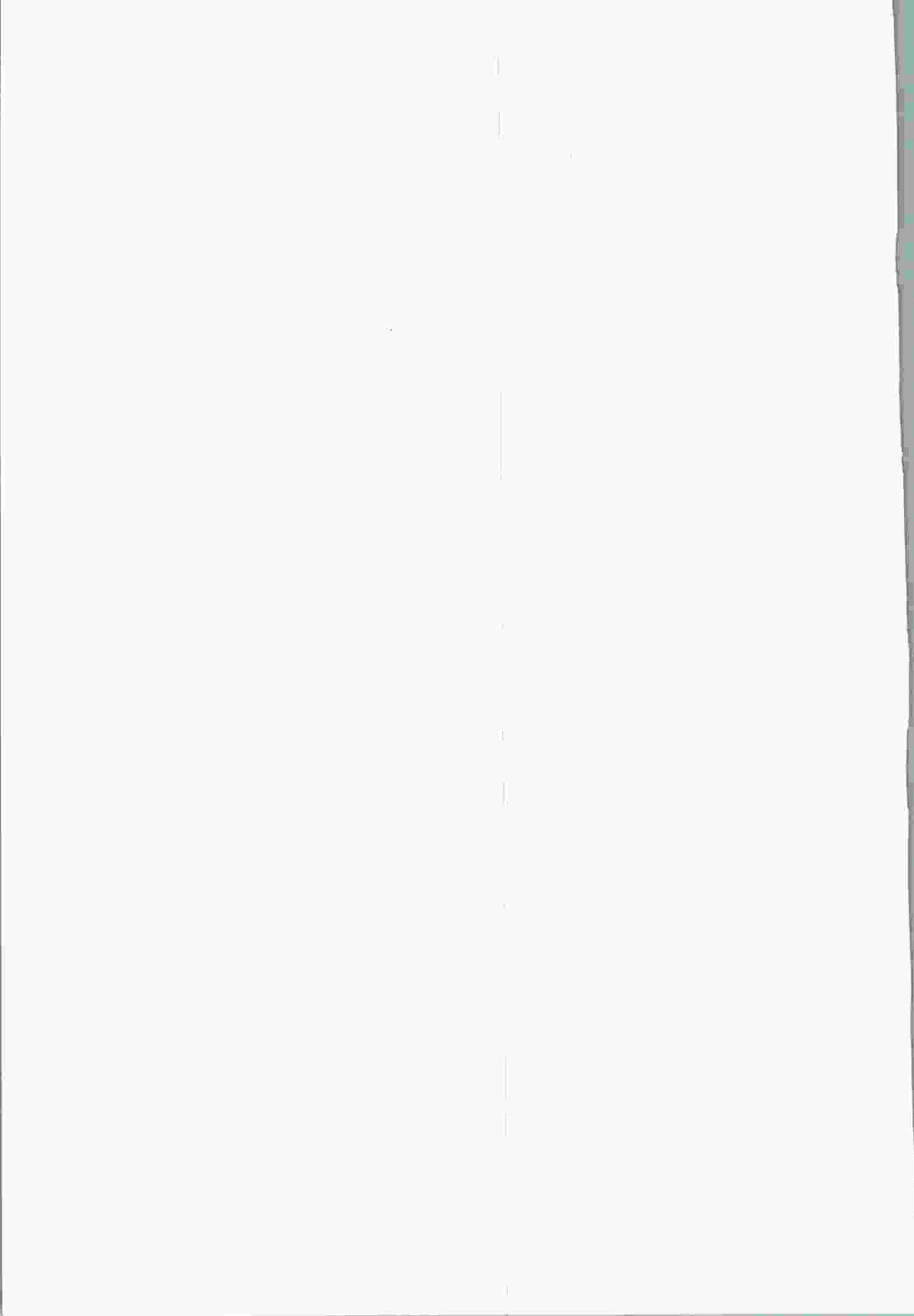
600 primjeraka/600 examples

Sekundarne publikacije/Indexed in

GERMANIA Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen
Archaeologischen Instituts, Verlag Philipp von Zabern, Mainz

Izdavanje časopisa novčano podupire

MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE REPUBLIKE HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

- 5 Uvod
ŽELJKO TOMIČIĆ

Izvorni znanstveni radovi

- 7 KORNELIJA MINICHREITER
Otkriće u Lukaču i Požegi kao prilog poznavanju topografije naselja starčevačke kulture u sjevernoj Hrvatskoj
- 37 DUNJA GLOGOVIĆ
Prapovijesna igla iz Putalja
- 41 REMZA KOŠČEVIĆ
Metalna produkcija antičke Siscije
- 63 ŽELJKO RAPANIĆ
Jedan primjer jadranske poleogeneze
- 71 ŽELJKO TOMIČIĆ
Baranya in Lichte archäologischer Zeugnisse der Bijelo Brdo-Kultur
Ein Beitrag zur Analyse des frühmittelalterlichen Gräberfeldes Majs-Udvar
- 99 ZORISLAV HORVAT
Crkva sv. Ivana Krstitelja u Volarici pod Ostrovicom Ličkom
- 111 DRAGO MILETIĆ
Plemićki grad Kostel
- 135 TATJANA SEKELJ-IVANČAN
Stanje istraživanja i neke značajke srednjovjekovnih nalazišta pripisanih pojedinim "kulturama" u sjevernoj Hrvatskoj
- 151 JADRANKA BOLJUNČIĆ
Analiza zatiljne kosti populacije ljudi iz brončanodobne nekropole u špilji Bezdanjači (Hrvatska)

Stručni radovi

- 167 ZEF MIRDITA
Kosovo od prapovijesti do kasne antike

Contents/Inhaltsverzeichnis

- Introduction*
ŽELJKO TOMIČIĆ

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
Entdeckung in Lukač und Požega als ein Beitrag zur Kenntnis der Topographie der Siedlungen der Starčevö-Kultur in Nordkroatien
- DUNJA GLOGOVIĆ
Die vorgeschichtliche Nadel aus Putalj
- REMZA KOŠČEVIĆ
Die Herstellung von Metallgegenständen im antiken Siscia
- ŽELJKO RAPANIĆ
Ein Beispiel der adriatischen Poleogenese
- ŽELJKO TOMIČIĆ
Baranja u svjetlu arheoloških svjedočanstava bjelobrdске kulture.
Prinos analizi ranosrednjovjekovnog groblja Majs-Udvar
- ZORISLAV HORVAT
Die Kirche des Johannes des Täuflers in Volarica unterhalb der Burg Ostrovica Lička
- DRAGO MILETIĆ
Die Burg Kostel
- TATJANA SEKELJ-IVANČAN
Der Forschungsstand und einige Merkmale der mittelalterlichen Fundstellen einzelner "Kulturen" in Nordkroatien
- JADRANKA BOLJUNČIĆ
Occipital bone analysis refering to the human population from the Bronze Age necropolis in Bezdanjača cave (Croatia)
- ZEF MIRDITA
Kosovo im Zeitraum von der Vorgeschichte bis zur späten Antike

Bibliografije

- 179 JADRANKA BOLJUNČIĆ
BIBLIOGRAPHY OF DRAGUTIN GORJANOVIĆ-KRAMBERGER'S WORKS RELATED TO FOSSIL MAN
In the honour of 140th birthday anniversary of the famous discoverer of Early Man in Krapina

Prikazi

- 185 DUNJA GLOGOVIĆ
Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem, Hoards and Individual Metal Finds from the Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia, editor Biba Teržan, *Katalogi in monografije* 29 i 30, Ljubljana 1995, I vol. 413 str. sa 180 tab; II vol. 281 str. sa sl.
- 187 DUNJA GLOGOVIĆ
KRISTINA MIHOVIČ
Nezakcij, Nalaz grobnice 1981. godine / Nesactium. The Discovery of a Grave Vault in 1981. *Monografije i katalogi* 6, Arheološki muzej Istre, Pula 1996. Str. 92, tab. 22, priloga 6.
- 188 MARIJA BUZOV
DIADORA, sv. 14, Zadar 1992, stranica 464, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, fotografijama i kartama.
- 191 MARIJA BUZOV
JAROSLAV ŠAŠEL, OPERA SELECTA, SITULA, RAZPRAVE NARODNEGA MUZEJA V LJUBLJANI
br. 30/1992, zbornik radova Jaroslava Šašela, str. 872., crteži, karte, fotografije, kazala (I, II i III).
- 192 ŽELJKO TOMIČIĆ
Tajana Sekelj Ivančan
Catalogue of Mediaeval Sites in Continental Croatia, BAR International Series 615, Oxford 1995, str. 248, 36 grafikona/tablica i 9 zemljovida.
- 195 KORNELIJA MINICHREITER
Kratice.

Bibliographies

BIBLIOGRAFIJA RADOVA DRAGUTINA GORJANOVIĆA-KRAMBERGERA O FOSILNOM ČOVJEKU
U čast 140. obljetnice rođenja glasovitog otkrivača krapinskog pračovjeka

Book Reviews Besprechungen und Anzeigen

KORNELIJA MINICHREITER
Abbreviations / Abkürzungen

ječur iz jugistočne Italije. Najviše keramike pripada različitim garniturama za piće. Dva bucchero vrča, zatim velika grupa južnoitalskog -daunijskog importa koju autorica datira, ovisno o tipovima, od sredine 6. do 4. st.pr.Kr. Kiliks, skifos i dva vrča, (Sl. 40-43) ernofiguradne atičke ili velikogrčke slikane kertamike datirani su u 4. st. pr. Kr. Nešto je mlađa grupa keramike stila Alto Adriatico (Sl.44-47) te nekoliko primjeraka kasnijih posuda etruščanske proizvodnje iz helenističke faze (Str. 44). Od šest situla iz grobnice najznačajnija je ona s prikazom pomorske bitke, dosad nepoznatim u situlskoj ikonografiji. Da bi se lakše dešifrirao mezež koji je tu prikazan, reproduciran je reljef iz hrama Ramzesa III u Egiptu (Sl.56). Tip broda na situli mogao bi biti histarska serilla ili serilia. Situla je datirana oko 500.g.pr.Kr. Druga je situla iz groba (Str. 48, prilog 4) datirana na početak 4. st. pr.Kr., a najmlađa je ujedno i najbolje sačuvana spljoštena situla s frizom životinja (Sl. 20) iz posljednje faze situlske umjetnosti. Tri narebrenne ciste pripadaju tipovima koji su već od prije poznati na istarskim nalazištima. Kod sitnijih ulomaka posuda K. Mihovilić raspoznaje etruščansku, velikogrčku i grčku robu - posljednjoj idu dvije figuralne ručkice ili ataše (Str. 24, sl. 23) koje su usporedene s istovrsnim importom u poznatom nalazu u ostavi iz Ošanića. Najranije fibule - nadeno ih je razmjerno malo - su tip protočertozia i trakasta fibula sa kraja 6.st.pr.Kr., a najmlađi su ulomci latenskih fibula. Kacige koje su pronađene u fragmentima spadaju u dva različita tipa: slovenski tip i alpski tip negovske kacige. Da bi čitatelju bilo potumno jasno o čemu se govori na sl. 59 (str. 50) je prikazana tipologija negovskih kaciga. Kod dijelova nošnje je interesantan ornamentirana limena traka (Br. 19), dio pojasa koji je bio prepravljen u nekakvu plitku posudicu. Grobnica obuhvaća nalaze koji pokrivaju veliki vremenski raspon od konca 8. st. pr. Kr. pa sve do početka nove ere.

Knjiga - katalog je napisana za stručnjake, citirana je najnovija referentna literatura i niti jedan predmet nije ostao nedotaknut. No, njena je dodatna vrijednost što se obraća i običnoj čitateljskoj publici. K. MIHOVIĆ donosi napr. crtež rekonstrukcije rimskog kapitolija na Nezakeciju koji nije u izravnoj vezi sa interesom prapovijesničara specijaliziranog za temu same grobnice. Ili, dio teksta o pomorstvu, gusarima i bitkama na moru ilustriran je poznatim slikama brodova na grčkim vazama, koje su za stručnjake mogle biti jednostavno citirane. Prikazan je put morskih struja u Jadranskom moru koji je određivao puteve i tempo plovidbe Jadranom (Str.58, sl. 62). Oprema knjige jednako tako potpuno zadovoljila dvojake kriterije - arheološki materijal je besprijeckorno prezentiran, a estetika - primjerice plavozelena tonirane fotografije s vizualnim učinkom starine - dobro je uskladen sa sadržajem. Nije nevažno spomenuti da hrvatski tekst ima paralelni engleski prijevod, tako da je knjiga spremna da svijetu prikaže prapovijesnu arheologiju Hrvatske u odličnom izdanju, upravo kakvo je nalaz grobnice na Nezakeciju 1981.g. i zaslužio.

Dunja Glogović

DIADORA, sv. 14, Zadar 1992, stranica 464, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, fotografijama i kartama.

Najnoviji broj časopisa "Diadora", glasila Arheološkog muzeja u Zadru, sadrži petnaest znanstvenih članaka (B. MARIANOVIĆ, Neka pitanja eneolitika istočnog Jadrana; N. PETRIĆ, Prapovijest Trogira; B. DIRIGIN, Helenističke funerarne amfore iz Isse; M. KOLEGA, Damnatio memoriae u rimskoj portretnoj umjetnosti; Domicijan/Nerva u Ninu; I. FADIĆ, Liburnski nadgrobni spomenici (Liburnski cipusi) osobitih svojstava; N. NEDVED, Stanovništvo Zadra od 1. do 3. stoljeća (I dio); I. PEDIŠIĆ, Reljef Silvana iz Čulišća; B. ILAKOVAC, Hidroarheološko rekognosciranje Zadarskog i Pašmanskog kanala; P. VEŽIĆ, Ulomak starokršćanskog pluteja iz Posedarja nedaleko od Zadra; V. KOVAČIĆ, Ranokršćanski natpis iz Trogira; P. VEŽIĆ, Vela Gospa na Osljaku; M. DOMIJAN, Ostaci utvrde Sv. Damjana u Barbatu na otoku Rabu; J. JELIČIĆ-RADONIĆ, TA KATECHOUMENA Crkve Sv. Trojice (Sv. Donar) u Zadru; R. JURIC, Archaeological Excavation of the Church St Nicholas in Povljane on the Island Pag; M. LONČAR, Porfirogenetova seoba Hrvata pred sudom novije literature), te dva stručna rada (K. A. GIUNIO, Junona, od Nina do Kopenhaga; I. DONELLI, Rekonstrukcija triju kasnoantičkih staklenih balzamarija s lokaliteta "Dobrić" iz Trogira).

Autor B. MARIANOVIĆ u svojem radu "Neka pitanja eneolitika istočnog Jadrana" (5-21) sintetizira raspoložive podatke s eneolitičkih nalazišta, te razmatra problem periodizacije jadranskog eneolitika. Autor pretpostavlja da je tijekom eneolitika na tom prostoru moguće izdvojiti samo dvije razvojne faze; starije, koja odgovara ranom, i mlade, koja odgovara srednjem i kasnom eneolitiku na prostorima izvan Jadrana. Prvu fazu autor obilježava terminom "rani eneolitik", dok za drugu fazu predlaže termin "razvijeni eneolitik", "smatrajući ga najprikladnijim njezinu karakteru."

Kanelirana keramika obilježava prvu fazu, a predstavlja potpuno novu keramičku vrstu. No, ta keramika ne označava i razvitak nove kulture. Ta kategorija keramičkih nalaza nije nikada samostalno zastupljena, već je redovito asocirana s brojnim i jasno prepoznatljivim nalazima kasnoeneolitičke hvarsko-lisičićke kulture. Prema tome, rani eneolitik ovoga prostora ima autohton karakter, a u kulturnom i razvojnom smislu ima značenje transformiranja kasnoeneolitičkog supstrata i njegove kulture.

Drugu fazu obilježavaju dvije primarne i više sekundarnih komponenti. Primarne su komponente - posude sa zaobljenim recipijentom, visokim vratom i prstenasto zadebljanim obodom, te posude s proširenim i koso zasječnim obodom, dok su sekundarne komponente - žlijebljena keramika, nalazi ljubljanskoga tipa, "Schnur-keramika", vučedolski nalazi, rani cetinski nalazi. Usprkos većem broju komponenti, ova faza je konzistentan cjelina, a i stratigrafski podaci ne dozvoljavaju bilo kakvu podjelu.

U svojem radu "Prapovijest Trogira" (23-40) autor N. PETRIĆ govori o zaštitnim arheološkim istraživanjima

koja su provedena od 1982. do 1990. godine, a koja su pridonijela boljem poznavanju prapovijesti Trogira. Autor, naime obrađuje pronađene ulomke keramike u vremenskom slijedu od eneolitika do maldeg željeznog doba. Posebice ističe značenje nalaza apulske geometrijske keramike (japigijske, peucetske i daunske) koji govore o vezama između dviju obala. Tu pad sliku dopunjavaju i nalazi korinthske i atičke keramike.

Autor, prema kulturnim i vremenskim osobitostima, te dispoziciji nalaza zaključuje da je prostor prapovijesnog Trogira istovjetan povijesnomu, a najstariji nalazi (datirano oko 2000.g.pr.Kr.) ubrajaju Trogir u jedan od najstarijih gradova na našoj obali.

Rad je lijepo opremljen s likovnim priložima, a posebica treba istaknuti plan Trogira s naznačenim prapovijesnim nalazištima.

U radu B. KIRIGINA, "Helenističke funerarne amfore iz Isse" (41-51), obrađeno je pet funerarnih amfora specifičnog izgleda, nadenih u Issi, te datiranih u helenističko doba. Amfore se međusobno razlikuju, posebice u pogledu oblikovanja ruba otvora. Autor konstatira da su amfore u grobovima u Issi relativno rijetka pojava, te da su lokalne izrade, bazirane na modelima s istočnog Sredozemlja. Nadalje se navode i analogni nalazi amfora u grobovima po Jadranu a i u nekim nekropolama na zapadnom i istočnom Sredozemlju. Taj fenomen, prema poznavanju autora, nije još dovoljno obrađen u stručnoj literaturi. Na kraju se donosi katalog tih amfora. Ove amfore objavljuju se po prvi puta.

U članku "Junona, od Nina do Kopenhagena" (53-58) autorica K. A. GIUNIO opovrgava navod o akvilejskom podrijetlu skulpture Junone koju od 1900. godine udomljuje gliptoteka Ny Carlsberg u Kopenhagenu pod inventarnim brojem 248, te skulpturi pripisuje ninsko podrijetlo. Ona je izvodi iz zbirke zadarske obitelji Danieli-Pellegrini na osnovu katalogske obrade zbirke iz 1895. koju su obavili G. BANKO i P. STICOTTI. Zbirka Danieli-Pellegrini prodana je 1859. godine grofu Pietru Cernazaiu iz Udina, a potom je 1882. godine dospjela u vlasništvo Nadbiskupskog sjemeništa u Udinama, gdje se uklopila u postojeću zbirku koja je okupljala i poneke nalaze iz Akvileje. Možda je to i bio povod prekrajanju (namjernom ili slučajnom) porijekla ove Junone. Iz Udina, 1900. godine, preko rimskog antikvara Simonettija Junona je dospjela u gliptoteku Ny Carlsberg u Kopenhagenu. Uz opis skulpture, daju se i podaci o arheološkoj sredini antičkog Nina (Aenona) u koju se zasigurno veličanstveno uklapala.

Autorica M. KOLEGA u svojem radu "Damnatio memoriae u rimskoj portretnoj umjetnosti: Domicijan/Nerva u Ninu" (59-82) obrađuje glavu starijeg muškarca pronađenu tijekom arheoloških istraživanja 1989. godine u Ninu (Aenona). Autorica na temelju stilsko-ikonografske i komparativne analize glavu povezuje uz cara Nerva (96-98), a ponovno je izrađena od portreta Domicijana. Nadalje, autorica razmatra pojavu damnatio memoriae u kontekstu razvoja rimske portretne umjetnosti flavijevskog razdoblja i proces nastajanja portreta Nerve u Ninu.

Pojava Domicijana u Ninu (povijesno-umjetnička) mo-

že se povezati uz bogato građevinsko djelovanje dinastije Flavijevaca na ovom području (arhitektonska i dekorativna plastika rimskoga hrama). U kronološkom pak pogledu glava Domicijana/Nerve najranija je pojava jednostrukog preradivanja u rimskoj portretnoj umjetnosti na istočnoj jadranskoj obali. To je ujedno i trinaesti poznati preradeni primjerak u ukupnom korpusu Nervinih portreta.

I. FADIĆ u radu "Liburnski nadgrobni spomenici (Liburnski cipusi) osobitih svojstava" (83-108) obrađuje 7 spomenika iz repertoara liburnske nadgrobne kamene ostavštine, koji su, po stilskim, dekorativnim i tektoničkim odlikama, doneseni kao samostalna grupa liburnskih nadgrobničkih spomenika osobitih svojstava. Ti spomenici potječu iz Senja (Senia), Raba (Arba), Zadra (Iader), Bribira (Varvaria) i Ostrovice nedaleko Skradina (Scardona). I u ovom je radu, uz dataciju spomenika (rani principat) izvršena statistika prisutnosti pojedinog spola, potom analiza rodbinskih i drugih odnosa, te uvid u etničku i društvenu strukturu komemoriranih osoba. Spomenici su obrađeni stilsko-dekorativnom, tektoničkom i epigrafičko-onomastičkom analizom. Autor za ovu kategoriju spomenika sepulkralne namjene predlaže termin - liburnski cipus, umjesto tzv. liburnski cipus.

Predlaganjem tog termina, autor ne govori da su liburnski cipusi autohtonog porijekla, premda ovakvi kakve susrećemo u pojedinim definiranim skupinama, isključivo se javljaju na području stare Liburnije.

Ovaj je rad dobro opremljen statističkim prikazima, kartom nalazišta, fotografijama, te katalogom i indeksom (Index Epigraphicus).

Rad B. NEDVED, "Stanovništvo Zadra od 1. do 3. stoljeća (Prvi dio)" (109-263) govori o natpisima na kojima su zabilježena imena osoba. Radi se o 175 natpisa na kojima su zapisana imena 334 osobe (od ukupno 210 natpisa), koja potječu iz Jadera i njegova agera. Autorica daje sumarni pregled oblika epigrafskih spomenika - javnih, kulturnih i nadgrobničkih, na kojima su zapisana imena, te daje pregled imena - prenomina (praenomen), gentilicija (nomen gentile) i kognomena (cognomen), te njihovu učestalost prema Dalmaciji, a posebice odnos imena u Jaderu prema ostaloj Liburniji.

Desetak je natpisa datirano do sredine 1.st.pr.Kr. (početak principata), dok na 6 natpisa pridošlice ističu svoje italjsko podrijetlo tribusom i domicilom, a radi se uglavnom o veteranima ili aktivnim vojnicima. Većinu natpisa autorica datira od kraja 1.st.pr.Kr. do početka 3. st.

Autorica iz pregleda imena zaključuje da unatoč latinskim gentilicijima nema dovoljno indicija o brojnijem doseljavanju pridošlica iz drugih provincija, pa ni Italika. Autorica nadalje smatra da su pojedine obitelji stekle civitet znatno ranije, neki prije Cezara, a mnogi za Cezarova prokonzulata, kod njihovih potomaka, tragovi epihorskog imena gotovo su se potpuno izgubili.

Na kraju rada, u prilogu su dati katalog natpisa, te katalog gentilnih imena (109) i kognomena (209 imena).

I. PEDIŠIĆ u radu "Reljef Silvana iz Čulišića" (265-278), analizira spomenuti reljef, te ga na temelju analize pratećih atributa (drvo, siringa, pedum,pas) povezuje s primjerkom iz Zadra. Ovaj reljef je do sada prvi poznati

likovni prikaz Silvana na šibenskom području, a sedmi na čitavom liburnskom. Citirajući dosada poznate primjerke reljefnih prikaza Silvana (Zadar, Pridraga, Rider), autor razmatra zajedničke osobitosti i raznolikosti kultne slike božanstva liburnskog i delmatskog područja.

Prema autoru, "ikonografska i stilaska simbolika Silvana odaje pastirski karakter božanstva, što se u potpunosti uklapa u kulturu shemu Silvana evidentiranu na mnogobrojnim spomenicima delmatskog područja".

Rad je vrlo lijepo opremljen.

Autor B. ILAKOVAC u svojem radu "Hidroarheološko rekognosciranje Zadarskog i Pašmanskog kanala" (279-290) govori o otkriću dva pristaništa na rimskom poljoprivrednom dobru Kumenat, na kojemu se intenzivno njegovala vinova loza i maslina.

Rimsko pristanište na Kumentu tek je manji dio cjelokupne građevinske djelatnosti ovog nalazišta, a koja je sačuvana fragmentarno. Završetak velikog pristaništa na zapadu udaljen je oko 90 m od današnje obale, te na dubini od preko 500 cm, dok se pak ostaci sačuvane gornje strane nalaze oko 230 cm ispod razine mora. Manje pristanište na istoku danas se nalazi uz obalu otočića Oštarije (Kumentić) koji je u vrijeme antike bio istaknuti rt, no danas je radi transgresije mora odvojen od kopna (Sl. 5).

Ono što je izuzetno važno istaknuti glede ovog rimskog poljoprivrednog dobra, jest primjena intenzivne agrikulture pomoću u kamenito tlo usječenih jama ispunjenim hranjivim humusom, ali i činjenica da su postojala dva pristaništa za pomorski promet.

Rad je vrlo lijepo opremljen kartom, crtežima i fotografijama.

Rad P. VEŽIĆA "Ulomak starokršćanskog pluteja iz Posedarja nedaleko od Zadra" (291-299), polemizira s mišljenjem da je ulomak starokršćanskog pluteja iz Posedarja nastao u 6. st. Autor temeljem ikonološke i ikonografske analize pretpostavlja da je nastao ranije, u 4. ili 5. st., a poseban argument za to vidi u tipu kantarosa modeliranog sa strigilima. Autor pak "starije primjere otkriva u antičkom naslijeđu jadranskog kulturnog kruga" (na mozaicima Akvileje 3. st. - Sl. 3, te kamenoj plastici Dioklecijanove palače u Splitu 3/4 st. - Sl. 6).

Ovaj je rad vrlo lijepo opremljen crtežima te fotografijama.

Autorica V. KOVAČIĆ u radu "Ranokršćanski natpis iz Trogira" (301-310), objavljuje nalaz ranokršćanskog sarkofaga iz Trogira, otkrivenog 1990. godine, a koji se datira u 402. godinu, po konzulima - carevima Arkadiju i Honoriju. Nakon uobičajene formule ukopa nepoznatog pokojnika i danom njegove sahrane u mjesecu lipnju, slijedi datiranje po konzulima, te potom formula za oskvrnuća groba, u kojoj se spominje *ecclesia catholica*, kojoj je namijenjen prihod od novčane kazne. Autorica razmatra i dosadašnje ranokršćanske nalaze u Trogiru u svezi s jačanjem i graditeljskom aktivnošću salonitanske crkve, te pretpostavlja postojanje čvrsto organizirane kršćanske zajednice u prvoj polovici 5. st. pod čijom je upravom uz gradske crkve bila i velika nekropola na kopnu.

U radu P. VEŽIĆA "Vela Gospa na Ošljaku" (311-324), govori se na temelju istraživanja crkvice na Ošljaku, otočiću

nedaleko od Zadra o izvornim oblicima i kasnijim pretvorba ova građevine. Crkvice na Ošljaku prvotno je bila jedinstveni kršćanski objekt, odnosno oratorij podignut ponad ostataka profane zgrade na području antičke vile. U 15. st. crkvice je još jednom preuređena, te je tada dobila kontrafora na bočnom zidu i zvonik-preslicu na pročelju. No, usprkos svemu, do danas je sačuvala osobine ranokršćanske i preromaničke arhitekture. Izuzetan je primjer "trotravejnoga liturgijskog prostora ranog srednjeg vijeka na zadarskom području, te rijetka kasnoantička kapela koja i danas služi liturgijskim funkcijama".

I ovaj rad P. VEŽIĆA je lijepo likovno opremljen kao i prethodni.

U radu "Ostaci utvrde Sv. Damjana u Barbatu na otoku Rabu" (325-344) autor M. DOMLIAN, prvi put objavljuje točan geodetski snimak te utvrde i arhitektonski snimak crkve u njoj, detaljno ih opisavši. Ovi nalazi do sada nisu bili predmetom sustavne stručne i znanstvene obrade. Analizirajući i uspoređujući ove ostatke s do sada poznatim spomenicima, autor ovu utvrdnu određuje kao jedan od najvećih ranobizantskih kastrona iz sredine 6. st. vezanih uz sustav osiguranja granica Carstva, a posebice onih ponovno oformljenih na istočnoj obali Jadrana. Analizom proizlazi da je namjena utvrde bila fortifikacijsko-obrambena, refugijska i izvidnička. Sama je crkva jednostavna, jednobrodna kasnoantička ranokršćanska kulturna građevina s polukružnom apsidom s biforom, lezenama, te plitkim nišama. Crkva je pomogla kao posredan čimbenik datacije čitavog sklopa, te pojašnjenja njegove namjene. U crkvi je evidentirana zanimljiva srednjovjekovna pregradnja.

I ovaj je rad izuzetno dobro opremljen crtežima, kartama, planovima te fotografijama.

Autorica J. JELIČIĆ-RADONIĆ u radu "TA KATECHOUMENA Crkve Sv. Trojice (Sv. Donar) u Zadru" (345-355), razmatra grački izraz *κατηχούμενον* sačuvan u najranijem opisu Crkve Sv. Trojstva (Donata) Konstantina Porfirogeneta. Autorica nadalje ukazuje na široku upotrebu tog termina u doba bizantskog cara i pisca za oznaku galerija crkvenih objekata, te njegovo porijeklo iz ranobizantske arhitekture Carigrada (Konstantinopola). Po autorici, "upravo taj element odaje kulturni izvor odakle biskup Donat pored relikvija Sv. Anastazija donosi moguće i projekt za podizanje crkve Sv. Trojstva".

Rad "Archaeological Excavation of the Church of St Nicholas in Poveljane on the Island Pag" (357-374) autora M. Jurića govori o rezultatima arheološkim istraživanja u Crkvi Sv. Nikole u Poveljani na otoku Pagu. Autor posebice upozorava na dva vrijedna nalaza - zabat oltarne pregrade, te olovni moćnik pronađen u oltaru crkve. Zabati je ukrašen križem, kukama, biljnim motivima, četveronožnom životinjom (vjerojatno jelen) i četveroprutom platenicom, a na temelju analogija s ulomcima oltarne pregrade iz Crkve Sv. Marije u Ninu, datira se u 11. st. ili nešto ranije. Autor naslućuje trag lokalne klesarske radionice, najvjerojatnije ninske.

Olovni moćnik sadržavao je posvetni natpis (Pl. 8), iz kojeg se doznaje da se čin posvećenja crkve oltara dogodio za zadarskoga nadbiskupa Blaža Molina te mlatačkog dužda F. Foscarija, između 1423. i 1427. god.

Autor se osvrće i na objelodanjeni nalaz olovnog mo-

čnika iz oltara romaničke Crkve Sv. Kuzme i Damjana u Kaštel Gomilici, a stipes oltara Crkve Sv. Nikole slično je oblikovan kao i taj u Kaštel Gomilici.

I ovaj rad je vrlo dobro likovno opremljen.

Autor M. LONČAR u radu "Porfirogenetova seoba Hrvata pred sudom novije literature" (375-448), govori o najspornijem ali nezaobilaznom izvoru o dolasku Hrvata - djelu De administrando imperio cara Konstantina VII Porfiroge-neta. Djelo je pisano grčkim, mnogima nedostupnom jeziku, te je autor poslijeratnu literaturu prikazao prvenstveno s filološkog gledišta. Ovaj rad ne nastoji riješiti povijesna pitanja u svezi s dolaskom Hrvata, kako nam kazuje autor, nego pokazati kako novija literatura (radovi autora - R.J.H. JENKINSA, B. GRAFENAU-ERA, L. MARGETIĆA, M. SUIĆA, N. KLAJČIĆ, R. NOVAKOVIĆA, N. JAKŠIĆA, B. ZELIĆ BUČAN, B. FERJANČIĆA, F. DVORNIKA, V. FORETIĆA, H. KUNSTMANA, R. KATIČIĆA, V. KOŠČAKA, A.N. STRATOSA) govori o Porfirogenetovu izvještaju, te u čemu su dobre i slabe strane ili pak eventualno pogreške, te putovi koji su još možda neiskorišteni.

Članak "Rekonstrukcija triju kasnoantičkih staklenih bal-zamarija s lokaliteta "Dobrić" iz Trogira" (449-457) autora I. DONELLIJA, opisuje zahtjevan postupak rekonstrukcije tri kasnoantička balzamarija iz Trogira, kako se u Hrvatskoj vrlo mali broj stručnjaka bavi rekonstrukcijom i restauriranjem staklenih primjeraka, vrlo je poučno i zanimljivo pročitati nešto o načinu rada tih ljudi, pa je i ovaj članak dobrodošao. Autor nam kazuje da je postupak rekonstrukcije staklenih posuda sličan postupku rekonstrukcije posuda od pečene zemlje, no s razlikom što se dijelovi stakla koji manjkaju popunjavaju posebnim plastičnim masama, a ne gipsom kao u keramici.

I ovaj je rad vrlo dobro likovno opremljen.

Poslije gore navedenih radova, slijedi popis kratice časopisa i serija navedenih u ovom 14. broju "Diadore", te upute autorima.

Svi su radovi u ovom broju "Diadore" opskrbljeni apstraktom na engleskom jeziku, kao i sažetkom na engleskom jeziku. Neki radovi imaju samo apstrakt (B. MARJANOVIĆ, B. ILAKOVIĆ, P. VAŽIĆ - 291-299, M. DOMIJAN, I. DONELLI) na engleskom, dok jedan rad (B. KIRIGIN) ima samo sažetak na engleskom. Rad M. JURIĆA pisan je na engleskom jeziku, te apstraktom i sažetkom na hrvatskom. Za razliku od prethodnog broja, u ovom broju "Diadore" radovima su astupljena područja prapovijesne, antičke i srednjovjekovne arheologije, ali s težištem na radovima iz antičke arheologije. Gotovo su svi radovi bogato i lijepo ilustrirani, što povećava kvalitetu prezentacije časopisa.

Na kraju bih predložila Uredništvu časopisa da razmisle o cjelovitom objavljivanju, dakle kao zasebne publikacije radove I. FADIĆA o cipusima, te B. NEDVED o stanovništvu Zadra, i to na engleskom (ili drugom jeziku), kako bi i na taj način bili dostupniji i stranoj znanstvenoj javnosti.

Poželimo i ovaj put, što skoriji izlazak standardno dobre nove "Diadore".

Marija Buzov

JAROSLAV ŠAŠEL, OPERA SELECTA, SITULA, RAZPRAVE NARODNEGA MUZEJA V LJUBLJANI

br. 30/1992, zbornik radova Jaroslava Šašela, str. 872., crteži, karte, fotografije, kazala (I,II i III).

Godine 1988. preminuo je istaknuti slovenski znanstvenik - arheolog dr. JAROSLAV ŠAŠEL, a njegovi kolege, prijatelji i učenici odavajući mu svoju ljubav i poštovanje, podarili su nam publikaciju koja na najbolji mogući način gotori o njegovu stručnom i znanstvenom radu.

Iz imponantnog opusa od 160 znanstvenih radova odabrana su devedeset i dva objelodanjena između 1953. i 1988. godine. Brojni su radovi preneti iz različitih inozemnih časopisa (kao što su Das Altertum, Carnuntum Jahrbuch, Eirene, Historia, Museum Helveticum, Roman Frontier Studies, Aquileia Nostra, Rivista storica dell'antichità, Epigraphica, Antichità Alto Adriatiche te drugih) onako kako su tiskani, dok su izvorno slovenski članci prevedeni na engleski. Posebno treba istaknuti prijevode dvanaest slovenskih radova na engleski, što je izvrsno obavila Barbara Smith-Demo, te dva rada koja je preveo ALAN MCCONNELL-DUFF. Na taj su način brojni Šašelovi radovi postali dostupni i ondje gdje nema prvobitnih inozemnih publikacija, a onim pak domaćima, slovenskima, otvorena su vrata u svijet.

Odabrani radovi razvrstani su u šest poglavlja, i to po kriteriju što ga je nametnuo sam opus Jaroslava Šašela: onomastičke studije i prozopografija (21), epigrafija i povijest (18), vojna Povijest (14), studije iz gospodarske povijesti (9), gradovi, naseobine i topografija od sjevernog Jadrana, istočnih Alpa do zapadnog Balkana (18), kasna antika i rani srednji vijek (12).

Bibliografiju koja prethodi odabranim radovima izradila je MARJETA ŠAŠEL-KOS (str. 11 - 29). Uz odabrane tekstove koji su označeni asteriskom, navode se pregledi, prikazi i manji prilozi koji broje 248 naslova. Potom su navedena i najznačajnija Šašelova uredništva, a naznačeno je da je sudjelovao i u mnogim drugim publikacijama.

Kazala na kraju sveska (osobno kazalo, mjesno, te predmetno kazalo, str. 831 - 872 izradio je RAJKO BRATOŽ) uvelike olakšavaju snalaženje u ovoj publikaciji.

Rad JAROSLAVA ŠAŠELA, u uvjetim bivše Jugoslavije obuhvaćao je prostor od sjevernog Jadrana i istočnih Alpa do središnjeg Podunavlja i zapadnog Balkana, odnosno možemo slobodno reći da je djelovao gotovo na cijelom južnoslavenskom prostoru. Prisjetimo se samo njegovog velikog rada u tri sveska koja je objelodanio sa suprugom Anom: Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt. Aecedunt corrigenda ad volumen I operis V. Hoffiller et B. Saria, Antike Inschriften aus Jugoslawien. Situla 5, Ljubljana 1963, pp. 172+52, 2 karte; Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt. Situla 19, Ljubljana 1978, pp. 242, karta; Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt. Situla 25, Ljubljana 1986, pp. 533, 1 karta.